

de bevolking langzamerhand den stationnairen toestand naderen. Wordt g blijvend kleiner dan $\frac{1000}{L_0}$, dan kan met zekerheid worden voorspeld, dat de bevolking in de toekomst in aantal zal gaan dalen; blijft g grooter dan $\frac{1000}{L_0}$, dan blijft er steeds een natuurlijke aanwas.

Ongetwijfeld is de berekening van de „net reproduction rate” nauwkeuriger, daar deze slechts de vruchtbaarheid der vrouwen van elken leeftijd in aanmerking neemt en haar toevallig aantal buiten beschouwing laat. Doch niettemin kan het cijfer $g = \frac{1000}{L_0}$ als critisch punt voor globale overzichten goede diensten bewijzen.

In ieder geval berust het gebruik van L_0 in plaats van L niet op een vergissing, maar is dit werkelijk een verbetering.

Resumeerende moet ik de conclusie uit het Maart-nummer ten volle handhaven: de formules en berekeningen van den heer 't Hooft voor de natuurlijke bevolkingsaanwas en de levensverlenging zijn waardeloos.

De uitwerking van extra-investeringen.

Antwoord aan A. Bijl.

Door J. TINBERGEN.

In de Mei-aflevering van *De Economist*¹⁾ geeft de heer A. Bijl enige nabetrachtingen over het praeadvies dat ik verleden jaar heb uitgebracht voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek. Deze zijn mij een welkome aanleiding om ten aanzien van enkele punten in mijn berekeningen opheldering te geven, ten aanzien van andere punten de grenzen van de geldigheid aan te geven.

1. De heer Bijl merkt op dat conjunctuurregulering onmogelijk wordt als ze medebrengt dat de werkgelegenheid op een bepaald moment moet worden verminderd. Zó pessimistisch ben ik daarover niet en in elk geval zou dan toch de openbare mening zoveel mogelijk moeten worden voorgelicht om een politiek die werkelijk verstandig is ook aanvaard te krijgen. Dat het nog beter zou zijn als men een middel had om steeds vrijwel alle arbeiders te werk te stellen spreekt vanzelf. Alles concentreert zich dan op de vraag zulk een middel aan te geven. Deze kwestie worde echter, als in het prae-advies niet behandeld, ook hier buiten beschouwing gelaten. Ik hoop daarop bij een andere gelegenheid terug te komen.

2. In mijn prae-advies is niet aangenomen dat de voorraadvorming zelf te verwaarlozen is, doch slechts dat de veranderingen in de voorraden verwaarloosd kunnen worden. Op zeer korte termijn is

1) Blz. 359 e.v.

dat overigens natuurlijk niet juist, doch reeds voor perioden van enkele jaren zal men slechts een kleine fout maken met deze hypothese.

3. De berekeningen van den heer Bijl omtrent de toeneming van het totale loon, de totale niet-arbeidersinkomens enz. bij een verhoogde koopkracht der consumenten en bij verhoogde investerings-uitgaven schijnen mij in hoofdzaak juist. Zoals hij ook opmerkt, hebben zijn berekeningen betrekking op de eerste, de directe, gevolgen. De indirecte zijn daarbij nog niet beschouwd.

4. Om daartoe te geraken, gaat mijn criticus na, wat met de verhoogde looninkomens en andere inkomens geschiedt. Daarbij constateert hij dan dat van de verhoging der „andere inkomens” slechts 9 % voor verhoging der consumptie wordt gebruikt en 51 % voor verhoging der belegging. Het eerste geval wil ik niet betwisten; het volgt inderdaad uit de cijfers van mijn prae-advies en deze uit de schattingen van het totale verbruik die ik heb kunnen maken. Wellicht zijn in die schattingen sommige elastische verbruiks-uitgaven wat stiefmoederlijk behandeld — het is bijv. moeilijk om een aantal luxe of semi-luxe uitgaven statistisch vast te stellen. Zouden mijn cijfers juist zijn, dan betekent dat dus een grote stabiliteit van de uitgaven der niet-arbeiders. Deze hangt wellicht samen met de betrekkelijk degelijke levenswijze en de betrekkelijk hoge welstand van het Nederlandse volk. De heer Bijl verwondert zich vooral — en dat ligt voor de hand — over het feit dat 9 % en 51 % tezamen slechts 60 % vormen en vraagt zich af wat er met de overige 40 % geschiedt. Het is van belang hierop wat uitvoeriger in te gaan. Daarbij moet onderscheid worden gemaakt — zooals dat ook zou volgen uit de vergelijkingen van het prae-advies — tussen een periode van hoge en een van lage conjunctuur.

De sleutel voor mijn antwoord is hierin gelegen dat de 51 % die de heer Bijl aanvoert berekend zijn in de veronderstelling dat de investeringsbedragen alleen besteed worden voor kapitaalgoederen en dat deze tegen normale prijzen (d.w.z. prijzen gelijk aan het gemiddelde over een conjunctuurperiode) worden aangekocht. Daar in een hoogconjunctuur de prijzen een 10 % hoger zullen zijn en in een depressie een 10 % lager, wordt het cijfer van 51 %, wanneer men rekening houdt met die prijzen, 56 % voor de hoogconjunctuur, 46 % voor de depressie.

Belangrijker is echter dat elke investering naast de aanschaf van kapitaalgoederen ook de aanschaf van voorraden en de betaling van lonen omvat, deze laatste voor de overgangperiode waarin de ontvangsten nog niet toereikend zijn om de met een hogere productie corresponderende kosten te dekken. Dat de daarmee overeenkomende bedragen uit de vergelijkingen van het prae-advies niet zo gemakkelijk zijn af te leiden heeft zijn oorzaak in een bijkomstigheid en niet in de gebruikte methode in het algemeen. Deze bijkomstigheid is dat vraag en aanbod van krediet niet behoeften te worden geanalyseerd nadat gebleken was dat in de beschouwde periode 1923—'33 de invloed van de rentestand op de investering miniem is geweest. Dit feit maakte nl. de verklaring van de rentestand zelf overbodig. Natuurlijk kan dit niet in 't algemeen worden beweerd zonder nader onderzoek.

De bedragen nodig voor het betalen, in een overgangperiode, van de nieuw aangestelde arbeiders zullen eveneens verschillend zijn, voor de maatschappij als geheel, in verschillende fasen van de conjunctuur. Het is overigens ook voor de beantwoording van de vraag die de heer Bijl zich stelt — nl. de vermeerdering van de werkgelegenheid — niet van direct belang om op de aangesneden kwestie verder in te gaan. Onder de hypothesen waarop het prae-advies is gebouwd is nl. de vraag naar consumptie-goederen bepalend voor hun productie en dat brengt mee dat tegenover nieuw aangestelde arbeiders bij nieuwe investeringen evenveel ontslagen staan bij de slechtste bedrijven. Dit zou slechts dan niet waar zijn als er een tekort aan productiemiddelen bestond, in vergelijking tot de afzetmogelijkheden voor consumptiegoederen. In de beschouwde periode kwam dat nauwelijks voor. Wel in „klassieke” hausseperioden.

Dit alles dient om duidelijk te maken dat in tijden van opleving en hoogconjunctuur een groter deel van de winstvermeerdering in het binnenland blijft dan uit de cijfers van Bijl zou volgen. Voor tijden van depressie zullen ze wel niet ver van de werkelijkheid zijn en in zoverre maak ik ook geenszins bezwaar tegen het gebruik dat hij er van maakt.

5. De heer Bijl releveert dan verder dat door mij verondersteld is dat de uitvoer onafhankelijk is van de binnenlandsche kostprijzen. Dat is juist, doch om misverstand te voorkomen, voeg ik er aan toe, gelijk ook in het prae-advies is geschied: op korte termijn. Op langere termijn gezien — zeggen we over een periode van 10 jaar — is er een indirecte invloed doordat bijv. te hoge kostprijzen, die de uitvoer verliesgevend maken, dan tot een ingekrompen (nl. niet vernieuwd) productieapparaat hebben geleid.

6. Uit de aangevoerde cijfers concludeert de schrijver nu tot de onbelangrijkheid van de zgn. secundaire koopkracht bij de uitvoering van openbare werken. Hij maakt hierbij een vergelijking met het Plan van de Arbeid, dat hij te optimistisch noemt, vergeleken met de cijfers van het prae-advies. Dit punt is mij niet duidelijk, vooral omdat mij niet voldoende blijkt waar Bijl de grens legt tussen primair en secundair en of deze grens overeenkomt met die van het Plan. Ik heb een vermoeden dat hier misverstand uit de weg te ruimen is, omdat hij de zojuist geciteerde uitlating doet volgen door de opmerking dat in het prae-advies de „toename van het aantal werkenden door het uitvoeren van grote werken niet groter is dan dan de uitgegeven som gedeeld door het gemiddeld arbeidsloon”. Bij het Plan van de Arbeid is het zelfs nog kleiner ! 2).

7. Wanneer Bijl dan betoogt dat een grote-werken-politiek op de lange duur niet mogelijk is, „al blijft de mogelijkheid open om daarmee gedurende korte tijd enige verlichting te krijgen”, dan zal hij niemand tegenover zich vinden. Onjuist is echter m.i. dat de belangrijke verbetering, in het prae-advies verwacht van devaluatie, niet verwacht zou kunnen worden op grond van het enigszins ge-

2) Terloops zij nog opgemerkt dat de jongste onderzoeken van Colin Clark (National Income and Outlay, 1936) een „multiplier” van 2 opleveren, wat nog hoger is dan in het Plan werd aangenomen.

wijzigde vergelijkingenstelsel dat ik naderhand in dit tijdschrift heb gebezigd ³⁾). Want al neemt de hoeveelheid van de uitvoer niet toe, dan nog zal de grotere winst die men er op maakt (of beter het feit dat men winst in plaats van verlies maakt) gunstig werken op de binnenlandse werkgelegenheid.

8. De heer Bijl geeft ten slotte enige verbeteringen van het schema, waarmee ik heb gewerkt, in overweging. In 't algemeen ga ik met deze suggesties accoord. Ik heb ook in het praeadvies zelf reeds duidelijk het voorlopig karakter van het schema aangegeven. De bedoeling is om de verschillende onderdelen steeds meer te verfijnen. Daarbij zal ik ongetwijfeld veel nut hebben van de opbouwende kritiek door Bijl gegeven.

Zijn eerste suggestie, om de niet-arbeidersinkomens verder te differentiëren zou ik ongewijzigd kunnen overnemen.

Zijn tweede suggestie, om de motieven die tot investering leiden wat nauwkeuriger te analyseren, is reeds enige tijd onderwerp van verschillende studies, waarbij ik ambtshalve betrokken ben. Mettertijd zal, naar ik hoop, enig resultaat kunnen worden getoond. Daarbij is o.m. ook rekening te houden met wat Bijl schijnt te bedoelen als hij spreekt van het behoefte-element in de belegging, n.l. de productie van productiemiddelen voor vervangingsdoeleinden. Dit is echter geenszins het enige. Er is alle aanleiding om voor één der vormen van kapitaalvorming, n.l. huizenbouw, een sterk van de in mijn praeadvies gevolgde lijn afwijkende gedragslijn te verkiezen. Er is evenzeer reden om enigszins in de richting van Colin Clark te gaan ⁴⁾). Zoals gezegd, dit alles is reeds „op de helling”. Op dit oogenblik mag ik wellicht volstaan met het uitspreken van de wens dat het voorbeeld van Bijl en enkele anderen nog door velen worde gevolgd opdat de quantitatieve methode in de economie zich snel ontwikkelde.

³⁾ De Economist van Februari 1937, blz. 81 e.v.

⁴⁾ T.a.p.